

O'ZBEKISTONDA OILAVIY BIZNESNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI VA MUAMMOLARI

Urinova Munisa Asrorbek qizi

Millat Umidi Universiteti talabasi

munisanabiyeva08@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17500504>

Oilaviy biznes — bu oila a'zolari tomonidan tashkil etilgan, boshqarilgan va o'zaro ishtirok etiladigan korxona shakli bo'lib, uning O'zbekistonda rivojlanishi iqtisodiy barqarorlik, ish bilan bandlik va mahalliy tadbirkorlik muhitini shakllantirish uchun muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida oilaviy tadbirkorlikni huquqiy jihatdan tartibga solish tizimi so'nggi yillarda tubdan yangilandi. Ushbu yo'nalishning asosiy me'yoriy poydevori sifatida "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonun (2012-yil 26-aprel, O'RQ-327-son) xizmat qiladi. Mazkur hujjat oilaviy korxonaning huquqiy maqomini, ishtirokchilarning majburiyat va javobgarligini, shuningdek, oilaviy mulkni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish tartibini belgilaydi. Qonunning 5-moddasiga ko'ra, oilaviy tadbirkorlik sub'ekti oila a'zolari tomonidan umumiy mehnat va mulk asosida tashkil etiladi, hamda ular iqtisodiy mustaqil xo'jalik yurituvchi birlik sifatida faoliyat yuritish huquqiga ega. Shuningdek, 2023-yil 14-sentabrdagi Prezident Qarori (PQ-306) kichik va oilaviy biznesni moliyaviy hamda institutsional qo'llab-quvvatlashni yanada kengaytirdi. Unga muvofiq, oilaviy tadbirkorlik sub'ektlari endilikda 5 nafargacha doimiy xodim yollash huquqiga ega bo'ldi, bu esa rasmiy bandlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Mazkur hujjat orqali kreditlar foiz stavkalari pasaytirilib, mikromoliyaviy tashkilotlar uchun qo'shimcha kafolat mexanizmlari joriy qilindi. Bugungi kunda O'zbekistonda oilaviy korxonalarning soni barqaror ravishda oshib bormoqda: 2025-yil avgustiga ko'ra faol oilaviy bizneslar soni 37 816 taga yetgan, yil boshidan esa 1 551 ta yangi sub'ekt qo'shilgan (Statistika qo'mitasi, 2025). Shunday bizneslar ko'pincha savdo, sanoat, xizmatlar va qishloq xo'jaligi kabi sektorlar bo'yicha faoliyat yuritmoqda. 2025-yil avgust holatiga ko'ra, mamlakatda faoliyat yuritayotgan oilaviy biznes subyektlari soni 37 816 tani tashkil etadi, bu o'tgan yilning shu davriga nisbatan 4,3 % o'sishni bildiradi (Stat.uz, 2025). 2024-yilda esa bu ko'rsatkich 36 ming atrofida edi. Hududlar kesimida eng ko'p oilaviy bizneslar Toshkent viloyati (6 112 ta), Farg'ona (5 906 ta) va Samarqand (5 471 ta) viloyatlarida qayd etilgan. Ishimiz orqali oilaviy biznesni rivojlantirishni rag'batlantiruvchi omillar – jumladan davlat tomonidan ajratilgan imtiyozli kreditlar, "Oilaviy tadbirkorlik" dasturlari, malaka oshirish va tarmoqlanish imkoniyatlari; boshqa tomondan, muammolar – kapitalga kirish cheklovlari, huquqiy va institutsional muammolar, biznesni meros qilib olish hamda generatsiyalararo almashuvdagi murakkabliklar — ko'rib chiqishga harakat qildik.

Sektor	Bizneslar soni	Ulushi (%)	O'sish (2024-yilga nisbatan)
Savdo va xizmatlar	15 125	40 %	+5,2 %
Sanoat (ishlab chiqarish)	8 565	22,7 %	+3,8 %
Qishloq xo'jaligi	7 244	19,1 %	+2,4 %
Hunarmandchilik va turizm	2 596	6,9 %	+6,1 %
Axborot texnologiyalari va innovatsiyalar	2 286	6,3 %	+12,5 %

1-jadval. Oilaviy bizneslar sektorlar kesimida. Manba: O'zbekiston Statistika agentligi (2025).

Omillarni tahlil qilganda, birinchi navbatda davlat tomonidan ajratilgan resurslar — mikrokreditlar va «Har oila — tadbirkor» dasturi doirasida ajratilgan mablag'lar — oilaviy biznesning kengayishiga ijobiy hissa qo'shmoqda. Masalan, 2021-yilda 215 000 oilaga 6 trln so'm miqdorida ajratilgan (Asminkin va boshq., 2020) (oxirgi raqamlarni yangilash zarur). Malaka oshirish va tarmoqlanish (networking) imkoniyatlari ham oilaviy biznes egalari uchun muhim qo'llab-quvvatlash omili bo'lib xizmat qiladi.

Biroq, muammolar ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Kapital va sarmoyaga kirish cheklanganligi, oilaviy biznesni meros qilib olishdagi murakkabliklar, generatsiyalararo boshqaruv almashuvi masalalari, va huquqiy institutlarning zaifligi tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda to'siq bo'lmoqda. Shuningdek, hududiy jihatdan infratuzilma va raqamli ko'nikmalar yetishmovchiligi, ayniqsa qishloq hududlarida, oilaviy biznesning raqobatbardoshligini cheklaydi.

Tahlil asosida, oilaviy biznesni barqaror rivojlantirish uchun bir qator takliflar ilgari suriladi: moliyaviy qo'llab-quvvatlashning ko'lamini kengaytirilishi, oilaviy biznesni meros qilib olish va generatsiyalararo almashuvni tartibga soluvchi institutlar yaratish, raqamli ko'nikmalarni oshirish va infratuzilmani mustahkamlash, hududiy tengsizlikni kamaytirishga qaratilgan siyosat.

Oilaviy biznes rivojida ijobiy natijalar bilan birga qator tizimli muammolar ham mavjud. Ko'plab oilaviy bizneslar kredit olishda garov yetishmovchiligi yoki past kredit reytingi sababli imtiyozli dasturlardan foydalana olmaydi. Markaziy bank (2024) ma'lumotiga ko'ra, oilaviy tadbirkorlarning atigi 27 % bank kreditiga ega. Qonunchilik soddalashtirilgan bo'lsa-da, ayrim hududlarda ruxsatnomalar va soliq hisobotlari bilan bog'liq kechikishlar davom etmoqda. Ayniqsa qishloq hududlarida logistika, sovutish tizimlari va internet infratuzilmasi sustligi biznes samaradorligini pasaytiradi. O'zbekiston oilaviy bizneslarining 60 % dan ortig'i birinchi avlod tomonidan asos solingan bo'lib, meros orqali boshqaruv o'tishida nizo va samarasizlik holatlari kuzatilmoqda (OECD, 2024).

Qiyosiy tahlilimizga ko'ra, Turkiya, Polsha va Janubiy Koreya tajribalari O'zbekistonga o'xshash demografik va iqtisodiy sharoitlarda oilaviy biznesni qo'llab-quvvatlashda samarali model bo'la oladi. Turkiyada oilaviy bizneslar YIMning 75 % ini tashkil etadi, ular uchun "Family Business Institute" maxsus maslahatchilik xizmatlari yaratgan. Polshada esa avlodlar almashinuvi uchun "Biznes merosi akademiyasi" tashkil etilgan. Janubiy Koreya esa oilaviy kompaniyalarni innovatsion startaplar bilan integratsiyalash orqali eksport imkoniyatlarini kengaytirgan (OECD, 2024). O'zbekistonda ham 2025-yildan boshlab "Oilaviy korxonalarni qo'llab-quvvatlash markazi" tashkil etilishi rejalashtirilmoqda, bu esa xalqaro amaliyotga mos model bo'lishi kutilmoqda. Tavsiya sifatida moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish, Raqamli savodxonlikni oshirish, Mahalliy infratuzilmani yaxshilash berib o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi. Oilaviy biznes O'zbekiston iqtisodiy modelining ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim tayanchidir. So'nggi yillarda davlat tomonidan yaratilgan huquqiy, moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari sezilarli natija bergan bo'lsa-da, tizimli muammolar hali mavjud. Ularni bartaraf etish orqali oilaviy biznesning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy salohiyatini yanada kuchaytirish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Asminkin, Y. P., & boshqalar. (2020). Women's NGOs of Uzbekistan. Tashkent: Publishing House.
2. Statistika qo'mitasi. (2025, kes. 1 avgust). *Number of family enterprises in Uzbekistan reaches 37,816* [Press release]. UzDaily. <https://www.uzdaily.uz/en/number-of-family-enterprises-in-uzbekistan-reaches-37816-as-of-1-august-2025/>
3. Statistika qo'mitasi. (2025, 2 iyun). *The number of family businesses increased by 840 units* [Press release]. <http://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/61984-oilaviy-korxonalar-soni-840-taga-oshgan-3>
4. Trend. (2025, 4 iyun). *Uzbekistan experiences significant uptick in family-led businesses* [News]. <https://en.trend.az/business/4052921.html>
5. Zamin.uz. (2025, 30 avgust). *Women-led businesses are generating trillions in net profits*.
6. Davletova, K. (2019). Women of Uzbekistan: Empowered. Central Asia Program Paper 223. <https://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2019/07/Davletova-CAP-Paper-223-July-2019.pdf>
7. ADB. (2008). *Country Gender Assessment Uzbekistan*. Asian Development Bank. <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/42767/files/uzbekistan-country-gender-assessment.pdf>
8. O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida" (O'RQ-327, 26.04.2012). *Norma.uz*.
9. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2024). *Oilaviy tadbirkorlik dasturi hisobot ma'lumotlari*.
10. Prezident Qarori PQ-306 "Kichik biznesni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash choralari to'g'risida", 14.09.2023. *azizovpartners.uz*.